

Úvod

Problematika přístupnosti knihoven a jejich služeb pro osoby se specifickými potřebami bývá často považována za okrajovou záležitost. Přesto jde o téma velice důležité nejen z hlediska etiky a potřeby respektování lidské důstojnosti nebo kvůli požadavku na rovnost příležitostí vyjádřenému v Listině základních práv a svobod. Knihovny jsou tradičně chápány jako součást veřejné sféry, jako prostor, který je přístupný všem bez ohledu na postavení nebo ekonomické zájmy¹⁾, ve kterém se mohou setkávat a získávat informace občané různých zájmů a z různých skupin. Požadavek na přístupnost knihovních a informačních služeb je zakotven v Knihovním zákoně (zákon č. 257/2001 Sb.). Ten stanovuje povinnost veřejných knihoven zajistit přístup k informacím všem osobám bez rozdílu²⁾. Z hlediska legislativy tedy přístupnost knihovních služeb není ničím okrajovým, nýbrž nutnou podmínkou, kterou má splňovat každá veřejná knihovna.

Hovoříme-li o knihovních a informačních službách, pak získávání a využívání informací můžeme chápat jako překonávání informačních „bariér“ či „propastí“³⁾. Zatímco běžní uživatelé knihoven musejí překonávat pouze „obvyklé“ „informační“ bariéry, lidé s postižením či jiným znevýhodněním musejí navíc překonávat další bariéry vyplývající z jejich znevýhodnění. Z hlediska přístupu ke knihovním a informačním službám tedy mají specifické potřeby. Pokud mají knihovny poskytovat přístup k informacím všem bez rozdílu, nestačí pouze nabídnout znevýhodněným uživatelům stejné podmínky jako ostatním. Je nutné pro ně vytvářet speciální podmínky, které tyto další bariéry odstraní, a tak zajistí všem uživatelům rovný přístup ke knihovním a informačním službám. To sice může znamenat, že je nutné udělat „něco navíc“, většinou však jsou speciální opatření zajišťující přístupnost a bezbariérovost služeb knihoven výhodou i pro tzv. běžné uživatele (např. bezbariérový prostor ocení nejen lidé s postižením, ale i rodiče s kočárky; audioknihy využívají nejen lidé se zrakovým postižením apod.).

Počet potenciálních uživatelů knihoven se specifickými potřebami není zanedbatelný. Ze statistických šetření vyplývá, že každý desátý člověk v České republice má nějaké postižení⁴⁾. Potřeba dostupnosti služeb knihoven se však zdaleka netýká jen lidí s postižením, ale také příslušníků jazykových či národnostních menšin, lidí se zdravotními omezeními či psychickými poruchami, lidí sociálně znevýhodněných, seniorů aj. Také proto je jednou z priorit Koncepce rozvoje knihoven na léta 2011–2015⁵⁾ potřeba „zlepšit dostupnost knihoven a jejich služeb, odstranit bariéry v přístupu k jejich využívání, rozšířit služby knihoven pro handicapované občany i národnostní menšiny, nezaměstnané a další znevýhodněné sociální skupiny“. Na skutečnost, že je opravdu co zlepšovat, ukazují mimo jiné výsledky průzkumu, který byl realizován v rámci pracovní skupiny pro implementaci této priority⁶⁾.

Ačkoliv problém přístupnosti knihoven bývá často mylně chápán jen jako záležitost fyzické přístupnosti budov či vnitřních prostorů knihoven, otázka přístupnosti knihovních a informačních služeb pro uživatele se specifickými potřebami zahrnuje více aspektů. Obvykle je nutné nabídnout těmto uživatelům knihovní dokumenty, které mohou využívat i přes své znevýhodnění (například zvukové nebo elektronické dokumenty pro lidi s postižením zraku), někdy je potřeba pořídit speciální technické vybavení, nelze zapomínat na přístupnost webových stránek a informačních či propagačních materiálů, zajištění dostupnosti akcí, které knihovna pořádá, pro lidi se specifickými potřebami apod. Klíčovou roli hraje přístup personálu knihovny a jeho praktické znalosti dané problematiky i schopnost komunikovat s lidmi s jednotlivými specifickými potřebami. Lze říci, že přístupnost knihovních a informačních služeb pro uživatele se specifickými potřebami se týká celého chodu knihovny. Proto je nutné pamatovat na ni při plánování vzdělávacích aktivit, v knihovním řádu i v dalších dokumentech, při plánování rozpočtu, v akviziční nebo katalogizační politice, při zavádění nových služeb, v PR strategii knihovny, v IT koncepci nebo v krátkodobých i dlouhodobých

strategických plánech knihovny.

Není samozřejmě možné, aby všechny knihovny v plné šíři poskytovaly speciální služby širokému spektru uživatelů se specifickými potřebami. Cílem je, aby každá knihovna reagovala na konkrétní potřeby lokality, ve které se nachází. Prvním krokem ke zlepšení dostupnosti služeb tedy musí být zmapování situace konkrétní knihovny a stanovení priorit, nejlépe přímo ve spolupráci s lidmi se specifickými potřebami nebo organizacemi, které tyto lidi v dané lokalitě sdružují.

Kde začít? A jak na to? Doufáme, že Standard Handicap Friendly a metodické materiály, obsažené v této publikaci, pomohou pracovníkům knihoven a jejich zřizovatelům na podobné otázky odpovědět a budou užitečnou pomůckou při zlepšování dostupnosti knihoven a jejich služeb pro znevýhodněné uživatele.

Eva Cerniňáková

Struktura příručky

Příručka se skládá ze [Standardu Handicap Friendly](#) a pěti dílčích metodik zaměřených na jednotlivé oblasti standardu:

1. [Univerzální metodika](#)
2. [Osoby se zrakovým postižením](#)
3. [Osoby se sluchovým postižením](#)
4. [Osoby s tělesným postižením](#)
5. [Osoby s mentálním postižením](#)

Struktura jednotlivých metodik vychází ze Standardu Handicap Friendly. Metodiky přinášejí konkrétní informace o tom, jakým způsobem může knihovna získat certifikát Handicap Friendly. Informace k získání certifikátu jsou obsažené vždy ve dvou metodikách:

- v [Univerzální metodice](#), jejíž požadavky je nutné splnit bez ohledu na oblast (typ postižení) pro kterou knihovna o certifikát žádá
- v konkrétní metodice, která se věnuje konkrétní oblasti (postižení) pro kterou knihovna žádá o certifikát Handicap Friendly.

Podrobné informace o tom, jak při procesu certifikace se Standardem Handicap Friendly a s jednotlivými metodikami pracovat, najdete v kapitole [O Standardu Handicap Friendly](#).

O webové verzi standardu a metodik Handicap Friendly

Webová verze příručky, se kterou právě pracujete, byla upravena tak, aby se ti, kdo ji čtou, mohli snadněji orientovat ve struktuře požadavků standardu. Webový formát navíc umožnil propojit informace napříč jednotlivými dílčími metodikami, které spolu souvisejí. Jde zejména o požadavky uvedené v tzv. univerzální metodice s metodikami pro jednotlivé typy postižení. To knihovnám umožní

s příručkou efektivněji pracovat. Ve webové verzi byly také aktualizovány doporučené zdroje informací a opraveny či odstraněny zastaralé nefunkční odkazy na webové stránky nebo neaktuální názvy institucí. V některých případech došlo také k dílčím stylistickým úpravám, které však nemají vliv na požadavky, které knihovna pro získání certifikátu musí splnit.

Z hlediska požadavků, které knihovny musí splnit pro získání certifikátu Handicap Friendly, se však tato verze příručky neliší od verze z roku 2019 (tj. od [Aktualizované verze publikace Rovný přístup. Standard Handicap Friendly 2019](#)).

Jak s příručkou pracovat

Webové rozhraní příručky umožňuje čtení jednotlivých kapitol podle posloupnosti jejich číslování. Ti čtenáři, které v konkrétním okamžiku zajímají pouze určitá témata, mohou číst pouze jednotlivé kapitoly podle svého aktuálního zájmu. Aby nepřišli o důležité informace, jsou jednotlivé kapitoly propojeny hypertextovými odkazy, díky kterým je možné přejít k souvisejícím tématům nebo externím zdrojům.

Pro snadnější orientaci v příručce je **přehled všech kapitol** k dispozici **na levé boční liště** každé stránky⁷⁾. Na této liště se zobrazuje vždy odkaz na informace o Standardu Handicap Friendly a pod ním podrobný přehled kapitol té dílčí metodiky, ve které se čtenář aktuálně nachází. K dispozici jsou zde také odkazy na další dílčí metodiky.

Na horní liště webového rozhraní se zobrazuje **umístění stránky**, na které se čtenář nachází a pod ní **historie procházených kapitol**⁸⁾. Pro přesun na předchozí či následující kapitolu slouží odkazy v horní a dolní části stránky. K rychlému získání přehledu o obsahu kapitoly pomůže **hierarchický přehled nadpisů na stránce** s možností odskoku na konkrétní podkapitolu. Tento přehled je umístěn v pravé horní části stránky (vedle nadpisu). U delších kapitol se lze rychle vrátit na začátek stránky pomocí ikony šipky ↑ umístěné na pravé boční liště. V příručce jsou dále použity následující grafické prvky:

Červenou barvou (nebo šedivým pozadím - tento text se ještě upraví, až se dohodneme na tom, jak to má vypadat) jsou v textu uvedeny jednotlivé body Standardu Handicap Friendly, ke kterým se metodika vztahuje.

Ve žlutých rámečcích s žárovkou najdete užitečné tipy, nápady nebo doporučení „**Jak na to**“.

V šedomodrých rámečcích s písmenem *i* jsou uvedeny podstatné informace nebo doporučené zdroje.

V růžových rámečcích s vykřičníkem jsou uvedeny důležité informace, kterým je nutné věnovat pozornost.

Modrý hranatý rámeček s kuželem v metodice ke konkrétnímu postižení upozorňuje na požadavky Univerzální metodiky, které s daným tématem souvisejí, a kterým je potřeba věnovat pozornost.

Použité zdroje jsou (je-li to v daném případě možné) s ohledem na plynulost textu uváděny přímo formou odkazů (URL)

Jednotlivé stránky, vybrané kapitoly nebo celou příručku si můžete rovněž vytisknout či uložit ve vybraném formátu. K dispozici jsou výstupy ve formátech TXT, PDF a ODT. K exportu jednotlivých kapitol nebo k jejich vytištění slouží ikony tlačítek pro export nebo přidání do vlastní knihy. Tato tlačítka najdete na pravé boční liště. Celou příručku si také můžete stáhnout ve formátu EPUB.

1)

Toto pojetí má kořeny mimo jiné v teorii veřejné sféry nastíněné Jürgenem Habermasem, viz HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2000. Morální a politická filosofie; sv. 8. ISBN 80-7007-134-6.

2)

„Knihovnou [se rozumí] zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené tímto zákonem...” (§ 2a).

3)

Srov. DERVIN, Brenda. What Methodology Does To Theory: Sense-Making Methodology As Exemplar In: *Library and Information Science* [online]. © 2006–2008, 16 August 2010 [cit. 2014-09-29]. Dostupné z: <http://lib-infoscience.blogspot.cz/2010/08/what-methodology-does-to-theory-sense.html>.

4)

Se zdravotním postižením žije každý desátý občan. Český statistický úřad [online]. Praha, Český statistický úřad, 2014, Aktualizováno 20. 4. 2014 [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/se_zdravotnim_postizenim_zije_kazdy_desaty_obcan_cr_20140416.

5)

Koncepce rozvoje knihoven na období 2011–2015 včetně internetizace knihoven: knihovny pro Evropu 2020 [online]. [Cit. 2014-0-19]. Dostupné z: http://www.mkcr.cz/assets/zpravodajstvi/zpravy/Koncepce_rozvoje_knihoven_2011-2015.pdf.

6)

Výsledky průzkumu jsou uvedeny v závěru této publikace.

7)

Na mobilních zařízeních se jedná o *Postranní lištu*.

8)

Historie se smaže při zavření webového prohlížeče.

From:

<https://prirucky.ipk.nkp.cz/> - Metodické příručky pro knihovny

Permanent link:

<https://prirucky.ipk.nkp.cz/hf/uvod?rev=1601590668>

Last update: 2020/10/02 00:17

